VÝZNAM MĚSTSKÝCH LESŮ PRO ŽIVOT OBYVATEL V HRADCI KRÁLOVÉ

THE IMPORTANCE OF FORESTS TO URBAN POPULATION LIVES IN HRADEC KRÁLOVÉ

Ing. arch. Lenka Zídková

K Biřičce 1657
Hradec Králové
e-mail: zidkova@atelierzidka.cz

Klíčová slova:

Rekreační lesy = přírodní hodnoty+ volnočasové aktivity

Keywords:

Recreational forests = natural values + leisure activities

Abstrakt:

Masiv městských lesů v Hradci Králové bezprostředně navazuje na zastavěnou část města a na jihovýchodě ohraničuje město z celé jedné čtvrtiny. O městský majetek o rozloze 3 776 ha se stará společnost Městské lesy Hradec Králové, a.s. Tato společnost nebyla založena primárně za účelem vytváření zisku, ale aby vytvářela rekreační zázemí pro obyvatele města. V posledních letech se daří stále zvyšovat počet návštěvníků městských lesů. Dochází k postupné revitalizaci lesních cest pro pěší, cyklisty, in-line bruslaře a nově i pro vozíčkáře. Značené jsou trasy pro běžkaře i jezdce na koních. Na území městských lesů jsou krytá ohniště pro veřejnost, naučná i pohádková stezka, občerstvení, buduje se "Rytířské hradiště". Ani hospodářská funkce lesa není opomíjena, společnost ML HK, a.s. hospodaří přírodě blízkým způsobem, tj. po těžbě se na místě nechá několik nejkvalitnějších stromů, které zajistí po dopadu semen v následujícím roce nové semenáčky. V Novohradeckých lesích se vyskytuje i několik chráněných území.

Abstract:

Massive urban forests in Hradec Králové are immediately adjacent to urban area and are bordering the city of one entire quarter on the south-east end. The company Městské lesy Hradec Králové, a.s. takes care about an area of 3,776 hectares of city property. This company has not been established to make the biggest profit, but to create recreational facilities for residents of the city. In recent years, they still manage to increase the number of visitors to urban forests. There is a gradual restoration of forest roads for pedestrians, cyclists, in-line skaters and a newly also for wheelchair users. Marked routes are available for skiers and horse riders. In the area of urban forests there are covered fireplaces for the public, educational and fairy-tale paths, refreshment stands, and the new "Knightly settlement" is under construction. Neither the economic functions of forest is not neglected, the company ML HK, a.s . manages area in a natural way, i.e. Few finest trees are left on place after harvesting to ensure that year after the new seedlings. In Novohradecké forests there are several protected areas.

Úvod

Stále více lidí vyhledává zdravé prostředí lesa, aby se zde zotavili, a jedním z důsledků tohoto jevu je, že se zejména příměstské lesy mění z lesů hospodářských na lesy zvláštního určení se zvýšenou rekreační funkcí. Tato výhradně společenská hodnota lesa není dosud exaktně ohodnocena. Společenský efekt proto nesouvisí s ekosystémovou kvantifikací, ani s hodnocením ostatních funkcí lesa. Ve své přednášce si nekladu za cíl ohodnotit společenskou hodnotu rekreačních lesů, ale ukázat na příkladu městských lesů v Hradci Králové, jak les může dobře sloužit všem svým funkcím. Podle zákona o lesích existuje u nás tzv. obecné užívání lesů, což znamená právo každého

občana vstupovat do každého lesa bez ohledu na to, kdo je jeho vlastníkem, a sbírat v lese lesní plody a klest. Ovšem rekreační lesy nabízí daleko víc všem svým návštěvníkům.

1. Historie městských lesů v Hradci Králové

Město získalo první část lesů již v roce 1307 darem od římského krále Alberta a hradeckým občanům poskytoval dříví nejen jako palivo, ale hlavně ke stavbě a opravám domů. Od té doby lesy patřily městu jen s několika krátkými přestávkami. Roku 1547 byly lesy městu zkonfiskovány císařem Ferdinandem I. za účast v odboji na dva roky, po bitvě bělohorské v roce 1623 mu byly zkonfiskovány na pět let. Protože lesy náležely občanům, nazývaly se "Obcí".

V roce 1785 došlo k rozdělení lesů cestami na jednotlivá oddělení neboli leče čtvercového nebo obdélníkového tvaru a tato struktura se udržela dodnes. Roku 1860 byla přikoupena od panství smiřického svinarská část lesů a rok poté provedeno systemizování lesů. Na přelomu 19. a 20. století se hradecké lesy začínají využívat k rekreaci obyvatel města.

Obrázek 1: *Mapa městských lesů z roku 1910*

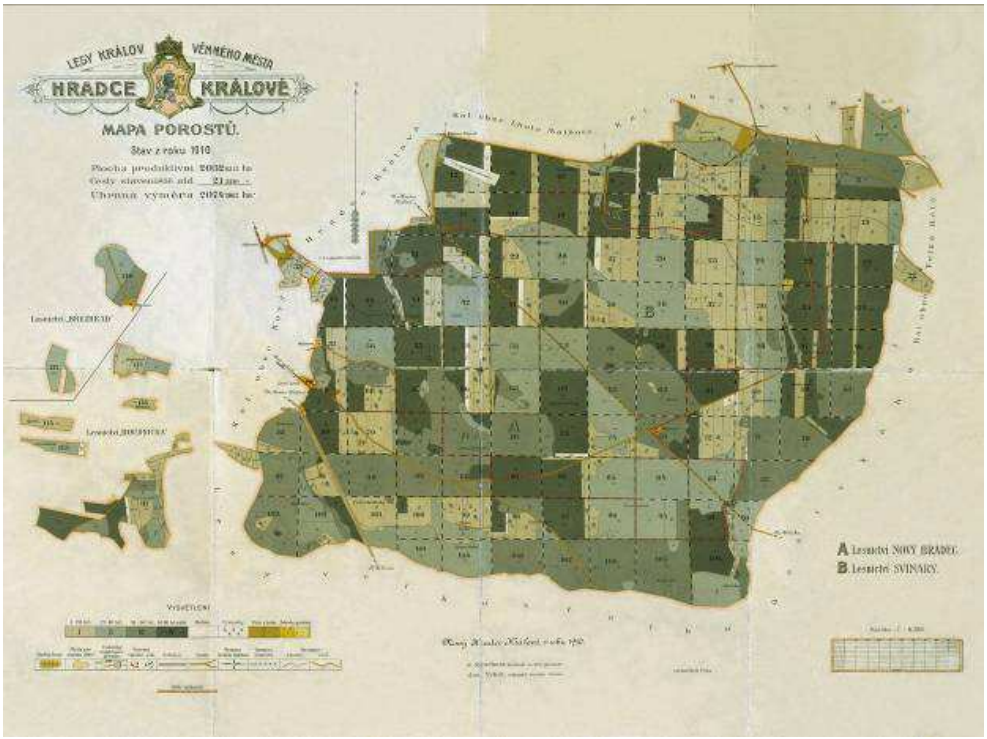

Zdroj: Městské lesy Hradec Králové

K podstatnému rozšíření lesního majetku došlo v roce 1931, kdy město získalo lesy markraběte Pallaviciho (velkostatek Vysoké Chvojno) o rozloze 1 600 ha. V období po 2. světové válce tak Hradec Králové vlastnil již více než 3 700 ha lesní půdy. V roce 1951 byly lesy městu odebrány na dlouhých 40 let. Od roku 1991 jsou lesy opět vlastnictvím města.

Společnost Městské lesy Hradec Králové byla zřízena městem Hradec Králové k 1. 7. 1991, jako příspěvková organizace. Ta byla určena ke správě a obhospodařování historického lesního a rybničního majetku o rozloze cca 3 850 ha. Poslední změnou byla v roce 2002 přeměna příspěvkové organizace na akciovou společnost Městské lesy Hradec Králové a.s.

Město Hradec Králové převzalo lesy v značně zdevastovaném stavu, především v rozsáhlých částech zničených větrnými kalamitami. Ze stavu po převzetí majetku vyplynula základní funkce Městský lesů Hradec Králové, určená Radou města Hradec Králové již v roce 1992, a to: „Zlepšení ekologických a rekreačních možností lesa“. Za dobu fungování společnosti byl majetek uveden do stabilního stavu. Velkým přínosem pro městské lesy je dlouhodobá strategie města a to, že finanční prostředky vytvořené v lese se vrací zpět do lesa formou investic, zejména právě na zlepšování ekologických i rekreačních funkci lesa.

2. Přírodní podmínky městských lesů v Hradci Králové

Městské lesy Hradec Králové jsou součástí rozsáhlého lesního komlexu Holické vyvýšeniny, která se táhne od jihovýchodního okraje města až po Choceň. Lesní komlex Novohradeckých lesů na jižním a jihovýchodním okraji města Hradec Králové se nachází převážně na štěrkopískových pleistocéních terasách navrstvených s různou mocností na křídových slínech, které často vystupují k povrchu. Dochází tak k obnažení podloží slínů od štěrkopísků vlivem holocéního odplavování vodou a právě podloží zde předurčuje charakter vegetace. Zatímco na slínu se přirozeně vyskytují druhově velmi bohaté jedlové a bukové dubohabřiny, na mocném štěrkopísku a vátých píscích převažují chudé borové doubravy v mozaice s borůvkovými bory. Vodou ovlivněná stanoviště osídlují bezkolencové březové a jedlové doubravy, na podmáčených stanovištích bažinné olšiny. Na převažujících štěrkopískových nánosech, kde se pohybuje výška nánosů od hladiny spodní vody okolo 8 až 15 metrů a navíc v kraji s nízkými dešťovými srážkami se daří borovici lesní. Tato vysoce kvalitní borovice tvoří genovou základnu východočeské borovice vyznačující se rovným kmenem s jemným větvením a je zastoupena na 57 % porostů.

Obrázek 2: *Podzim v městských lesích*

Zdroj: Městské lesy Hradec Králové

Na území městských lesů se nachází několik chráněných přírodních památek a jedna přírodní rezervace:

Přírodní památka U Císařské studánky vyhlášená v roce 1960 má rozlohu 1,27 ha. Předmětem ochrany je cca 170 let staré torzo smíšeného porostu buků, borovic a smrků s přimíšenými duby a břízami na písčité půdě.

Přírodní památka Černá stráň byla vyhlášená v roce 1988 a má výměru 11,5 ha. Ochráněný je přírodě blízký lesní ekosystém daného stanoviště se starými, usychajícími i padlými stromy s přirozenou obnovou, dřevinou skladbou a strukturou.

Přírodní památka Sítovka a U Sítovky byly vyhlášeny v letech 1960 a 1983. Celková rozloha sousedících památek je 14,5 ha. Předmětem ochrany je smíšený skupinový a patrovitý lesní porost s místním ekotypem borovice lesní a dubu letního.

Přírodní rezervace Mazurovy chalupy byla vyhlášena v roce 2002. Jde o unikátní komplex bezkolencových, slatinných a mezofilních luk o rozloze 11,6 ha.

Na území městských lesů se nachází 12 rybníků, jejichž celková plocha je cca 40 ha. Pět z nich leží na potoku Biřička, dva na Stříbrném potoku, jeden na Bělečském potoku a poslední rybniční soustava leží na nepojmenovaném potoku a tvoří jí další čtyři rybníky. Na konci minulého století byl otevřen písník Marokánka v dobývacím prostoru Běleč nad Orlicí, který je součástí městských lesů. Vytěžené plochy jsou pak navráceny původnímu poslání, to je "plnění funkcí lesa" v souladu s lesním zákonem.

3. Hospodaření městských lesů v Hradci Králové

Společnost Městské lesy Hradec Králové byla zřízena Statutárním městem Hradec Králové se záměrem odborného lesního hospodaření a zvyšování estetické a rekreační hodnoty lesů a zpříjemňovaní pobytu návštěvníkům lesů při zachování přírodního lesního bohatství. Dnes hospodaří společnost na ploše cca 3 776 ha pozemků, z toho 3 620 ha lesních porostů, 156 ha tvoří rybníky, orná půda a ostatní plochy. Dobývací prostor pro těžbu štěrkopísku má plochu 332 ha.

Společnost snižuje počet zaměstnanců v souladu se schválenou strategií, v současnosti má 30 zaměstnanců, z toho 15 THP a stále více využívá služeb soukromých podnikatelů zejména na sezónní práce.

Obrázek 3: *Budova ředitelství ML s ubytovnou*

Zdroj: Městské lesy Hradec Králové

Hlavním směrem hospodaření na stanovištích se štěrkopískovými nánosy je v co největší míře využít přirozené obnovy vysoce kvalitního ekotypu východočeské borovice při kopírování přírodního procesu obnovy lesa. Obnovu lesních porostů provádí společnost kácením v zimě borovic ve stáří 110-150 roků a na ploše ponechává 10-15 nejkvalitnějších stromů na 1 ha pro zajištění kvalitního genetického materiálu při následné přirozené obnově lesních porostů. Traktory s adaptéry drtiče klestu a diskových bran podrtí klest a odstraní z lesní půdy v pruzích vrstvu humusu až na písečné podloží. Plocha musí být připravena do doby, kdy se začnou na jaře otvírat teplem první šišky. Po opadu semene a jeho vzklíčení se objeví až 150 tisíc semenáčků borovice lesní na 1 ha. V pěti letech, po přirozeném samozřeďování vlivem sypavky borové, zůstane v porostu kolem 25 tisíc mladých stromků. Až tehdy začínají lesníci s výchovou první prořezávkou.

Výhody přirozené obnovy jsou nesporné. Jedná se o nejlevnější zalesnění ověřeným genetickým materiálem, je zaručen příznivý vývoj kořenové soustavy a příroda má možnost selekcí vývoje nevhodných jedinců z desetinásobného množství než při umělé výsadbě.

Obrázek 5,6: *Přírodě blízká obnova lesa (borovice lesní)*

Zdroj: Městské lesy Hradec Králové

Do hospodaření městských lesů zasáhla tzv. "Kalamita století", kdy dne 5. 7. 2012 došlo ke střetu dvou lokálních bouří a síla větru dosáhla 220 km/h. Při takové rychlosti větru se vyvracely porosty jehličnaté i listnaté. Navíc směr větru byl neobvyklý a to z jihu na sever. Lesní porosty nacházející

se na tomto území jsou kvůli převládajícímu směru proudění větru připraveny na zátěž od západu. Za oběť ničivému živlu padlo cca 74 000 m3 dříví na zhruba 200 ha, což je dle lesního hospodářského plánu těžba za 4 roky. Kalamitou poškozené stromy se podařilo vytěžit v rekordně krátkém čase půl roku. Nově zakládané porosty budou mít dřevitou skladbu výrazně bližší té přírodní, s vyšším podílem listnáčů a jedle. Byla získána dotace od EU ve výši 13 mil. Kč, což je 97 % předpokládané částky na sanaci škod. Na jaře roku 2014 byla realizována výsadby 1,6 mil sazenic. V létě budou oplocenky dosázeny listnáči, kterých bude cca 150 tisíc.

Společnost ML se rovněž zabývá těžbou písku. Na písníku Marokánka byl zahájen provoz 4. května 1998. Je součástí dobývacího prostoru Běleč na Orlicí I o rozloze 332 ha, který je jeden z největších v republice. Těžební stěna má maximální výšku 6 metrů a těžba a zpracování probíhá na dvou třídičkách. Od roku 2004 se pro zvýšení kvality suroviny provádí praní štěrkopísku (získává se vysoce kvalitní betonářský písek). Výše těžby je stanovena rozhodnutím Báňského úřadu v Trutnově na 200 000 m3 za rok. Výhodou, kterou skýtá vlastní rozsáhlá těžebna štěrkopísku je, že se daří opravovat veškeré lesní cesty a budovat i mnoho nových za minimálních finančních nákladů.

Nedílnou součástí hospodaření v písníku Marokánka jsou technické a biologické rekultivace.

Obrázek 7: *Písník Marokánka*

Zdroj: Městské lesy Hradec Králové

Po roce 2002 se společnost zaměřila na opravu a rozšíření historické rybniční soustavy v lesích. Pro odchov tržních ryb slouží každoročně rybník Datlík a Výskyt. Ostatní rybníky se střídají v dvouletých cyklech. Ve zdejších vodách se chovají především kapři, jako doplňkové ryby candát, štika a sumec. Hradecký kapr, který se stává velmi oblíbenou rybou má i své logo.

Společnost nabízí rovněž ubytovací služby. Ubytovna s 45 lůžky se nachází v objektu sídla firmy v klidné části města na Novém Hradci Králové v bezprostřední blízkosti městských lesů.

Společnost rovněž průběžně opravuje a udržuje veškeré budovy, cesty, mostky a další lesní vybavení.

Obrázek 8*: Informační tabule*

Zdroj: Městské lesy Hradec Králové

4. Rekreační funkce městských lesů v Hradci Králové

Společnost Městské lesy Hradec Králové a.s. se zaměřila také na zvýšení aktivit pro návštěvníky příměstských lesů. Historické využívání lesů pro obyvatele města bylo hlavně v těžbě dřeva, sběru chrastí a lesních plodin. V dnešní době tyto funkce ustupují do pozadí a do popředí se dostává rekreační funkce.

Obrázek 9: *Rybník Výskyt s posledním zastavením pohádkové stezky*

Zdroj: Městské lesy Hradec Králové

Pro hradeckou veřejnost představují lesy v okolí města možnost odpočinku a rekreace v dosahu městské dopravy s využitím veškeré pohostinnosti lesa. Masiv městských lesů navazuje bezprostředně na městskou zástavbu na jihovýchodě. Pro Malšovice, Moravské Předměstí, Nový Hradec Králové a Roudničku, tj. pro skoro polovinu obyvatel města, jsou lesy v docházkové vzdálenosti. Masiv Novohradeckých lesů je svým rovinatým terénem s převážně borovicovými prosvětlenými lesy velmi dobře prostupný pro všechny typy návštěvníků. V městských lesích bylo provedeno mapování návštěvnosti jednotlivých částí lesů a stanoveny tzv. rekreační uzly na páteřních komunikacích. Podél těchto komunikací dochází k rozvolňování porostů s ohledem na porostní detail a návštěvníkům se tak otevírají pohledy do lesa (zhruba do 50 m od okraje cesty). Tato místa jsou osazena odpočinkovými zařízeními. Dalším aspektem se zvyšujícím se počtem návštěvníků lesů je otázka bezpečnosti. Aby nedocházelo na cestách k úrazům, tj. přednostně a pravidelně se vyvětvují porosty okolo hlavních cest (omezení pádů větví). Frekventované cyklotrasy se opravují štěrkem mimo hlavní turistickou sezónu. Dále od města je stanovena tzv. zóna klidu, ve které se nebudují turistická odpočívadla, ani se zde neupozorňuje na zajímavá místa. Tato lokalita začíná za Mazurovými chalupami a tvoří cca 1/3 plochy městských lesů.

S přibývajícím počtem návštěvníku, ale zejména s přibývajícím počtem pořádaných akcí různými soukromými subjekty, začalo docházet ke střetům mezi jednotlivými skupinami využívajících stejných tras. Na základě těchto střetů bylo v roce 2005 přistoupeno k povolování hromadných akcí v lesích se souhlasem majitele za předem stanovených podmínek a dle stanoveného smluvního ceníku hromadných akcí v lesích Statutárního města Hradec Králové.

Prvním krokem ke zpřístupnění lesů co nejširší veřejnosti je kvalitní síť zpevněných cest. Postupně dochází k vybudování asfaltových cest pro kola, in-line bruslaře, kočárky a invalidy. V lesích jsou značené kromě cest pro turisty cyklotrasy, cesty pro vozíčkáře, běžkaře i jezdecké trasy. V letošním roce bude dokončen okruh s asfaltovým povrchem, který svojí délkou cca 20 km a tím, že vede lesem bude ojedinělý v celé ČR. Unikátní je pohádková stezka otevřená v roce 2012, která vede od Mazurovy chalupy k rybníku Výskyt. Její trasu lemují panely s pohádkovými příběhy a úkoly pro děti, které doplňují vyřezávané dřevěné pohádkové postavy. V letošním roce bude otevřená druhá tzv. vodnická stezka opět doplněná panely s pohádkovými příběhy. Tato stezka povede od rybníka Biřička k rybníku Datlík. Nedaleko sídla společnosti začíná naučná stezka, která spojuje hlavní páteřní komunikace Písečnici a Hradečnici.

Systém cest je doplněn dalšími aktivitami. Vznikly zde tři krytá ohniště pro veřejnost s grilem a přísunem dříví, altány a další odpočinková místa vybavená stoly s lavicemi. Vstupy do lesů jsou označeny informačními tabulemi s možností získání orientačních map místních lesů uložených v samoobslužných truhlících. Na podzim roku 2010 bylo slavnostně odhaleno poutní místo se sochou Svatého Huberta. Již několik let se také společnost může pochlubit nově zrekonstruovaným rekreačním objektem Mazurovy chalupy, který slouží jako informační zázemí, jsou zde pořádány semináře a další akce pro veřejnost, např. "Den lesní techniky" apod. U této chalupy je možné si zakoupit občerstvení, druhé takové zařízení je u nejnavštěvovanější lesní cesty Hradečnice tzv. občerstvení U vlka.

Obrázek 10: *Občerstvení U vlka na Hradečnici*

Zdroj: Městské lesy Hradec Králové

Obrázek 11: *Mazurova chalupa*

Zdroj: Městské lesy Hradec Králové

V letošním roce bude dokončena stavba "Rytířského hradiště" mezi rybníky Kříž a Češík. Tato celodřevěné hradiště o rozměrech cca 50x50 metrů vzniklo na bezlesé vyvýšenině, má 4 vstupní brány, uprostřed kruhový patrový "hrad", malý amfiteátr s jevištěm a překážkovou dráhu. Stěny jsou ozdobeny malbami rytířů, zvířátek a pod., které vytvořily děti.

Obrázek 11,12: *Rytířské hradiště*

Zdroj: Městské lesy Hradec Králové

Rybníky na území lesů mají kromě ekonomického a vodohospodářského přínosu jistě i význam rekreační. Jsou oblíbeným cílem výletů, některé jsou využívány ke koupání či k sportovnímu rybolovu. Společnost ML rozšiřuje počet rybníků o nové nádrže, v roce 2004 byl dokončen rybník Cesta myslivců na potoce Biřička k regulaci vody v soustavě, v roce 2009 o rybník Češík a nově do správy převzala i Stříbrný rybník, který slouží jako městské koupaliště.

Společnost má i do budoucna v plánu rozšiřovat možnosti rekreace v městských lesích. V současné době je vybrán na základě výběrového řízení projekt na dřevěnou rozhlednu, která bude stát na nejvyšším místě městských lesů u přírodní památky Černá stráň. Bude vysoká 33 metrů a kromě

rekreační funkce bude nápomocná při lokalizaci požárů. Připravuje se výběrové řízení na projekt na "Environmentální centrum" na místo hájovny U dvou šraňků. Cílem je vytvořit kvalitní zázemí pro environmentální vzdělávání dětí, ale i široké veřejnosti na úrovni poznávání přírody a lesa v bezprostředním prostředí lesní přírody. V přímé návaznosti na toto centrum budou ještě v letošním roce vybudovány ohrady s lesní zvěří, kterou tak bude možné pozorovat v jejich přirozeném prostředí. Zahájena byla obnova tzv. Císařské studánky, na kraji lesa u Hradečnice vznikne lanové centrum, v plánech je i "lesní tělocvična".

Obrázek 13: *Štěrková lesní cesta*

Zdroj: Městské lesy Hradec Králové

Do budoucna bude docházet k dalším opravám lesních komunikací a k výstavbě nových odpočinkových míst v zajímavých lokalitách lesů. Společnost Městské lesy HK si uvědomuje stále rostoucí význam rekreačních lesů jako nástroje k udržení určité kvality života a do budoucna se bude za přispění vlastníka Statutárního města Hradec Králové snažit formou rekreační ekoturistiky usměrňovat návštěvníky lesů tak, aby nedocházelo nadměrnému využívání ekologicky zajímavých míst a k jejich ničení. Je předpoklad, že s přispěním společnosti ML HK dojde ke zvyšování vzdělanosti a zájmu o lesy ze strany návštěvníků a ti tento přístup ocení.

Obrázek 14: *Turistický vláček Dopravního podniku HK*

Zdroj: Městské lesy Hradec Králové

Použité zdroje:

[1] Astapenková A., Duzbaba L., Hrazdirová P., Chmelová J., Višinský J., *Přírodovědně významné lokality Královéhradeckých lesů*, Pro pedagogickou fakultu UHK vydala v roce 2007 Olga Čermáková, nakladatelství Hradec Králové, ISBN : 978-80-86703-26-8

[2] Výroční zpráva 2011, 2012, 2013 Městské lesy Hradec Králové a.s.

Poděkování:

Ing. Milan Zerzán, ředitel společnosti Městské lesy Hradec Králové a.s.